

"Profunzimile Existenței" în filosofia secolului XX¹

Gheorghe M. Ștefan

Universitatea Politehnică București,
Bd. Iuliu Maniu 1-3, Bucharest, Romania.

E-mail: gheorghe.stefan@upb.ro

Web page: <http://users.dcae.pub.ro/~gstefan/>

Rezumat

Filosofia profunzimilor existenței promovată de Mihai Drăgănescu sub forma *modelării structural-fenomenologice* se încadrează în efortul pe care filosofia secolului XX îl face în sprijinul unui proces de cunoaștere integrativ.

Cunoașterea și interpretarea cunoașterii ating momente de înalta sincronicitate atunci când prima se confruntă cu limite fundamentale. În astfel de momente nu mai este clară delimitarea dintre cunoaștere și interpretarea ei filosofică. Interpretarea devine parte, chiar motor al cunoașterii.

Neliniștea socratică, combinată cu *profunzimea* platonice și *luciditatea* aristotelică au creat un astfel de moment în istoria Occidentului. La alta scară și cu alte implicații, în gândirea Orientului se cristalizează și coexistă neantagonic spiritualitatea taoismului cu *raționalitatea* confucianismului, patronate de *spontaneitatea* sugestivă a unei cărți de divinație: *I Ching*

Un proces de importanță comparabilă, în prelungirea căruia încă evoluăm, ar putea fi, în secolul XX, reconsiderarea integrativă a imaginii pe care omul o are asupra existenței. De această dată lucrurile sunt mult mai complexe. Multitudinea actorilor, lipsa perspectivei istorice și imensa diversitate a problematicii fac analiza aproape imposibilă. Dar, în calitate de parte a procesului analizat, o abordare simplificată se poate dovedi utilă, cu toate riscurile pe care le implică.

Sincronizări semnificative

Poate nu este întâmplător faptul ca secolul XX debutează sub auspiciile unor provocări lansate în ultimul an al secolului precedent. Într-adevăr, asistăm în anul 1900 la trei evenimente semnificative, a căror sincronizare, cu siguranță, nu este întâmplătoare. Și chiar dacă este, o vom folosi pentru că ne permite abordarea simplificată a unui proces mult prea complex.

Trei personalități uriașe se întâmplă să lanseze, în ultimul an al unui secol în care cunoașterea făcuse pași foarte ferm validați, idei care vor bulversa secolul ce urmează, secol în care cunoașterea va evolua exploziv, dar fără a se mai "așeza" la fel de ferm în interpretări unanim acceptate.

Primul eveniment: *David Hilbert* (1862-1943) susține la Paris, în cadrul *Congresului Internațional al Matematicienilor* din anul 1900, faimoasa conferință cu titlul "Probleme ale matematicii" (*Mathematische Probleme*).

Cea mai importantă problemă ridicată în această conferință nu este una dintre cele 23 explicit formulate. *Problema deciziei* rezultă implicit din felul în care unele probleme sunt enunțate² și se referă la o obsedantă, aparent legitimă, aspirație: *găsirea unei proceduri algoritmice generale de decizie a adevărului unor propoziții matematice corect formulate*.

¹ Publicat în vol. *Mihai Drăgănescu In Medias Res*, Ed. Academiei Române, 2004, pp. 211-224.

² Problema a 10-a enunțată de Hilbert presupunea *decizia* referitoare la existența soluțiilor întregi pentru o ecuație polinomială cu coeficienți întregi.

Al doilea eveniment: *Max Planck* (1858-1947) anunță în anul 1900 celebra ecuație prin care introduce conceptul de *cuantă de energie*. Din acest moment, procesele *continue*, considerate ca exclusive și fundamentale în realitatea fizică, sunt însoțite și de procese *discontinue*.

Planck recunoaște mai târziu că introducerea cuantei de energie a fost percepută de el însuși ca un act disperat de abandonare a fizicii clasice, act impus de evidențe experimentale. Dar, începând din 1913, opțiunea sa capătă consistență prin lucrările lui Niels Bohr.

Al treilea eveniment: *Sigmund Freud* (1856-1939) publică în 1900 lucrarea sa cea mai importantă: *Interpretarea viselor*. Omul încetează a mai fi fundamental și exclusiv o ființă conștientă, care poate pune în comun cu ceilalți întreaga sa experiență mentală.

Dezvăluirea celor de dincolo de conștient din mintea omului a deschis căi noi pentru înțelegerea a ceea ce omul și existența ar putea fi. Multiplicitatea starilor de conștiință, ca fapt experimental, a oferit contextul unor abordări mult îmbogățite pentru relația omului cu existența.

Aceste trei evenimente, produse în domenii complet distincte, vor avea consecințe ce vor converge, în a doua jumătate a secolului XX, către reconsiderări fundamentale, *în curs* de asimilare și valorificare integrală pentru cunoaștere. Acesta este motivul pentru care procesul de cunoaștere coexistă astăzi, perfect justificat, cu un proces paralel de interpretare filosofică. Demersul filosofic este obligatoriu pentru că "momentul" istoric pare a fi unul de tip intergrator, în care cunoașterea și interpretarea ei se acomodează într-o relație de sincronicitate acauzală.

Știința calculului și limitele formalului

Provocarea hilbertiană (care nu a fost decât ultima reformulare a unei probleme enunțate în urma cu aproape două milenii și jumătate sub forma *paradoxului mininosului*) a condus la cel mai pozitiv rezultat negativ din istoria matematicii (poate chiar din istoria științei). Soluția, întrevăzută în 1931, prin teorema de incompletitudine a lui Kurt Gödel, și definitiv tranșată în 1935 de Alan Turing, a fost o veste bună pentru matematicieni: *ingeniozitatea matematicienilor de a găsi soluții nu va putea fi niciodată înlocuită prin proceduri mecanice, automate, computaționale*.

Gödel arată că, în cadrul unei teorii formale suficient de complexe, se poate formula o propoziție a cărei valoare de adevăr nu poate fi decisă printr-o demonstrație în cadrul teoriei date. Pornind de la acest rezultat, Turing demonstrează că *problema opririi mașinii Turing* nu are soluție. Cu alte cuvinte, nu există calea universală de a decide automat (algoritmice) dacă un proces formal, corect definit corespunde sau nu unui calcul posibil. În limitele formalului nu se poate decide întotdeauna formal asupra corectitudinii unei acțiuni formale. Deci, spre norocul nostru, problema deciziei nu are soluție. Dacă ar fi fost altfel, matematicienii ar fi trebuit să-și caute un alt rost!

Știința calculului debutează astfel prin precizarea foarte netă a propriilor limite. Ea va evolua treptat către *știința și tehnologia informației* purtând cu sine blestemul inițial al limitării date de incompletitudine, dar promovând, în același timp, sub presiunea diverselor tehnologii, un nou și fundamental ingredient existențial: **informația**.

Sfera informației (în versiunea formal-structurală în care se impune atenției noastre inițial) conține *semnele care acționează semnificând*.

Atunci când toate științele și-au dorit baze rigurose și formal fundamentate, ele au moștenit, nu întotdeauna foarte "conștient", și limitările indecidabilității formale.

Formalizarea științelor a impus viziuni structurante asupra realităților studiate. Formele induc structuri, sau structurile se revarsă în forme, acolo unde aproximările trunchiante sunt acceptabile.

Treptat, știința devine *formal-structurală* prin moștenirea platonico-aristotelică și, în ultimele decenii, prin suportul computațional. "Încremenirea în acest tip de proiect" a fost facilitată de eficiența cu care formal-structuralismul a permis o evoluție explozivă. În același timp, au fost create condițiile apropierei vertiginoase de spațiul în care aproximarea formal-structurală introduce trunchieri inacceptabile.

Prin *informație și limitarea în formal-structural* calculul automat va contribui esențial la sporul cunoașterii profunde. Informația (formal-structurală) se instituie într-o sugestie foarte utilă, iar limitarea în formal-structural va declanșa un proces de înțelegere mai profundă a minții omului.

Mecanica cuantică și plenitudinea existenței

Coerența internă și externă a formalismului mecanicii cuantice a fost întotdeauna dublată de cele mai controversabile interpretări. Între acestea, impunerea principiului non-localității este sursa unor spectaculoase speculații. Localitatea, caracteristică fizicii clasice, permite abordarea structurală, abordare care este pusă serios în discuție atunci când non-localitatea este luată în considerație.

Ne-am obișnuit ca *forma* să dea socoteală de *esență*. *Tradiția platonică, fixată de mentalitatea creștină, confundă forma abstractă cu esența absolută*. Se pare că nu este o eroare prea mare la nivelul înțelegerii clasice, convenționale. Se dovedește însă o eroare gravă atunci când demersul cunoașterii se apropie de profunzimile existenței.

Cum se pot referi coerent la aceeași esență două forme fundamentale distincte (contradictorii într-un fel)? Cum de putem modela în egală măsură corect și prin particule și prin unde deodată?

Interpretarea dată de o mentalitate clasică, structural trunchiantă, unei realități plene nu poate fi decât neconsistentă. Cadrul interpretativ, filosofic, trebuie lărgit pentru a se potrivi unei științe în care non-localitatea este principală și în care dogma identității dintre forma (abstractă) și esența (absolută) nu mai este acceptată.

Psihologia și dezvoltarea transpersonală

Descoperirea lui Freud, extinsă și aprofundată de Karl Gustav Jung (chiar împotriva voinței descoperitorului inconștientului), aduce gândirea psihologică la un nivel de la care începând, sinteze cu alte domenii să fie posibile și utile.

Dacă Freud a descoperit inconștientul, Jung a fost acela care i-a dezvăluit amploarea (prea mult limitată de Freud la aspectele sexuale). Tot Jung a fost acela care a înțeles alternativa viabilă și complementară pe care o oferă gândirea orientală pentru înțelegerea psihologiei inconștientului.

Inconștientul colectiv postulat de Jung oferă cea mai solidă bază pentru înțelegerea unității spirituale a umanității și în ultimă instanță oferă o cale către conectarea profundă a minții cu existența în toată plenitudinea ei.

Rezultatul cel mai palpabil al acestei evoluții este *psihologia transpersonală*, în care tradiția practicilor spirituale din Orient și Occident se combină cu cele mai avansate realizări ale psihologiei moderne. Actul de naștere al psihologiei transpersonale este fondarea în 1969 a revistei *Transpersonal Psychology* de către Abraham Maslow și Antony Sutich.

De aici și până la ASC (*altered state of consciousness*), propuse spre studiu de Charles Tart, sau la ierarhizarea nivelelor de conștiință propusă de Ken Wilber (acompaniată uneori de o exagerat de nedreaptă critică a contribuției jungiene) nu a mai fost decât un pas.

Mintea ca dispozitiv fizic cu o funcționalitate ce nu poate fi complet descrisă formal apare psihologilor cuplată cu plenitudinea existenței la diverse nivele de profunzime. În consecință, înțelegerea minții nu mai poate fi separată de înțelegerea existenței la toate aceste nivele.

Filosofii integrative

Mai mult ca niciodată in istoria modernă a științei, cercetătorii s-au implicat în dezbateri generale, interdisciplinare sau filosofice. În mod paradoxal, cu cât concordanțele cu previziunile teoretice erau mai bune, sau cu cât rigoarea formală a demonstrațiilor era mai evidentă, cu atât posibilitatea de a interpreta opțiunile teoretice era mai precară. Nimeni nu pune la îndoială ecuația lui Schrödinger sau teorema lui Gödel, dar majoritatea cercetătorilor dezbate aprig asupra semnificației lor fără a se putea pune într-un acord.

Știința progresează, dar instrumentele conceptuale pentru interpretarea progresului ei se dovedesc din ce în ce mai neputincioase. Și nimeni nu poate ști dacă nu cumva, la un moment dat, progresul real al cunoașterii va fi limitat de precaritatea instrumentelor de integrare a științei într-o viziune unitară.

Astfel, devine curentă preocuparea cercetătorilor pentru integrarea filosofică a rezultatelor cunoașterii. Fără a considera neimportantă activitatea filosofilor "profesioniști" (precum Edmund Husserl, Alfred North Whitehead, Sri Aurobindo, Karl Popper sau Ludwig Wittgenstein) comentăm în continuare contribuții filosofice majore, "din interior", realizate de cercetători cu o solidă formație științifică.

Ordinea implicată și informația activă la David Bohm

În 1980 David Bohm publică *Wholeness and the Implicate Order* (Routledge & Kegan Paul, London, Boston). Această lucrare este o continuare firească a cercetărilor sale în domeniul mecanicii cuantice. Firească, pentru că nu pare normal ca o teorie atât de perfect articulată ca mecanica cuantică să nu poată fi interpretată la fel de coerent. Conceptul pe care-l propune Bohm este cel de *ordine implicată* (*implicate order*), în încercarea de a contrabalansa tendința teoriei formale de a promova o imagine pur statistică a fenomenelor din profunzime. Ordinea implicată este pentru Bohm ordinea care guvernează existența plenară (*wholeness*).

Într-o lucrare ulterioară (D. Bohm & B. Hiley: *The Undivided Universe*, Routledge, London, 1993) apare și conceptual de *informație activă* (*active information*) asociat tot unei realități profunde și plene.

Deci, Bohm speculează în efortul său interpretativ bazat pe două concepte neconvenționale:

- ordinea implicată: un tip de ordine ce duce cu gândul la legități profunde pentru exprimarea cărora conceptele clasice nu se dovedesc utile
- informația activă: un tip special de informație asociat ordinei implicate ca formă de manifestare a acestei ordini.

Pentru omul de știință convențional astfel de speculații pot fi foarte riscante. Comunitatea științifică are "regulile" ei și orice abatere este riscantă. Dar Bohm iese în "arena" confruntărilor speculative spre sfârșitul activității sale, având "spatele" asigurat de o foarte consistentă carieră academică, desfășurată în instituții prestigioase. (Robert Penrose, o personalitate de același calibru, s-a aventurat cu mult mai mare prudență în afara discursului riguros formal, cu toate că dă cele mai evidente semne de insatisfacție în planul interpretativ.)

Lumea academică lasă foarte puțin spațiu speculațiilor dincolo de limitele formal-demonstrabilului. Chiar dacă sugestia imaginarului este acceptată, ea trebuie să se cantoneze în final într-un discurs formal-structural.

Ken Wilber și integrarea nivelelor de conștiință

Ken Wilber își asigură un spațiu de manevră mai larg rămânând în afara lumii academice. Pe lângă posibilitatea de a se concentra mai intens asupra programului său de investigație, este scutit și de necesitatea de a-și proteja poziția academică în contextul în care aproape tot ceea ce publică suscită controversele cele mai acerbe. Mai mult, a-ți folosi propria minte ca laborator în experimente concludente pentru cea ce publici, nu este o practică academic acceptabilă în majoritatea universităților.

Wilber este un personaj împăcitor. El crede că orice teorie, ideologie sau cultură este bună, chiar dacă este incompletă. De asemenea el este și un "băiat rău", pentru că aproape nici o teorie, ideologie sau cultură nu au scăpat criticii sale. De fapt, aceasta este calea pentru conceperea unei viziuni integrale (*A Theory of Everything. An Integral Vision for Business, Politics, Science, and Spirituality*, Shambhala Publications, 2000; *Sex, Ecology, Spirituality. The Spirit of Evolution*, Shambhala Publications, 1995).

Conceptul *neformal* ce fundamentează teoriile sale este cel de *holon*, o parte a universului nostru care este în același timp consistentă în sine dar și perfect integrată în ierarhia din care face parte. Conceptul este neformal pentru că aplicarea lui consecventă nu permite nici una din trunchierile presupuse de abordarea structural-formală.

Teoriile sale integratoare sunt "structurate" pornind de la un al doilea concept fundamental, cel al *nivelelor de conștiință* ce caracterizează viul (viu, într-un sens extins aproape asupra întregii existențe). Fiecare nivel de conștiință este caracterizat prin patru aspecte (individual interior, individual exterior, colective interior (cultural), colective exterior (social)) într-o "schemă organizată" pe două dimensiuni: interior-exterior și individual-colectiv. Structura anterior descrisă funcționează în virtutea unei dialectici aristotelico-hegeliene.

Spațiul științei convenționale contemporane, post-renascentiste sau post-bruniene, este caracterizat de el drept *flatland*, o lume în care imaginarul nu-și mai poate găsi un loc pentru că numai ceea ce este obiectiv măsurabil și formal exprimabil este acceptat (un cercetător nu poate spune "eu desfășor un experiment" pentru că este obligat să accepte "un experiment este în curs de desfășurare").

Fiece holon este supus continuu la două tendințe contradictorii, una ascendentă, alta descendentă. Ascendentă este tendința ce poate fi caracterizată drept spirituală, iar descendentă este tendința pe care am putea să o caracterizăm drept materială. Viața și conștiința sunt văzute drept procese dominate, într-un mod echilibrat, de ambele tendințe.

În viziunea lui Wilber ne aflăm în pragul unui moment integrativ pe care nu-l putem rata fără riscuri majore pentru echilibrul existenței în partea pe care o locuim.

Mihai Drăgănescu și structural-fenomenologia

Rezultatul a mai bine de un deceniu de meditație asupra problemelor pe care cunoașterea contemporană le pune înțegerii existenței, *Profunzimele lumii materiale* [Drăgănescu '79] reprezintă o provocare pe care Mihai Drăgănescu o oferă unui mediu intelectual închisat într-o gândire dogmatică, pe care atunci am considerat-o de sorginte comunistă, dar care, mai târziu am înțeles, era produsul unor blocaje mult mai profunde, tipice nu numai spațiului românesc sau totalitar.

Reconsiderarea conceptuală este primul pas în propunerea unei noi viziuni asupra existenței. Atunci când gândul se apropie de profunzimi, într-o lume în care acest exercițiu nu a fost suficient practicat, spațiul conceptual este primul care se clatină³. Drăgănescu propune un nou set de concepte pentru a putea vorbi despre ceea ce nu s-a vorbit încă referitor la profunzimele existenței.

³ A se vedea ridicolul traducerilor încercate pentru temenii gândirii orientale. Conceptele fundamentale cu care operează gânditorul oriental nu-și găsesc, de regulă, un corespondent în limbile occidentale pentru simplul motiv că se referă la lucruri nepuse în discuție în Occident. Când apar, în secolul XIX, primele traduceri ale unor texte orientale ele sunt

Inelul existenței (IE) este conceptul propus pentru a sugera relația în care se află *Universul Nostru* cu *existența* ce-l include și cu *omul* ce ființează în el.

Existența poate presupune mai multe universuri. Unul dintre ele este cel pe care-l locuim noi. Universurile ce au permis dezvoltarea ființării posedă două conexiuni cu existența profundă. Una preponderent materială și alta preponderant informațională. Fiintă (umană) este cea care are o triplă poziționare, succint caracterizată prin triada *din-în-întru*, triplă poziționare ce permite închiderea unei bucle existențiale sub forma IE.

Modelul oferit de IE este unul *integrativ* pentru că oferă contextul în care fizicul, biologicul și mentalul să poată fi corelate. IE oferă contextul unei abordări ce poate integra mecanica cuantică cu teoria gravitației într-o teorie care să explice totodată și fenomenul conștiinței la toate nivelele existențiale.

Informația fenomenologică este "ingredientul" prezent în toate procesele produse pe IE. Bucla existențială nu se poate închide pe căi pur fizice, materiale. Ea nu are nici un **rost** în afara unor procese în care *sensurile*, purtate de *semnificații* uneori structurate *sintactic*, să joace un rol determinant. Existența conține, vehiculează și generează sensuri iar *informația* este cea care permite acțiunea lor.

Informația generalizată apare la Drăgănescu drept o mulțime ordonată sintactic care are asociat un înțeles [Drăgănescu '83, '83a, '84]. *Informația fenomenologică*, ca formă de manifestare extremă a informației, presupune sensul fenomenologic drept înțeles deprins de orice suport sintactic ordonat (deci un sens cu o complexitate maximă).

Conexiunea profundă dintre minte și existența se bazează pe informația fenomenologică la care ființa (umană) are acces închizând IE.

Introdușchiderea este calea pe care se închide IE. Omul este o ființă introduschisă către profunzimile existenței. Poate că viul în totalitate este introduschis, dar omul are șanse suplimentare prin posibilitatea de a acționa conștient pe această cale. Un citat din *Profunzimile lumii materiale* este edificator:

"De aceea s-ar pune mai întâi problema modului nostru de acțiune în ortoexistență, cum anume, cu mintea noastră sau cu ce unelte sau mașini specifice ale viitorului? Iar în ortoexistență cum am putea trece la porțiuni ale existenței modificând proprietăți sau legi ale substanțelor? Până aici, dacă modelul se va confirma, vom avea un drum lung. Dar el ne-ar da drepturi mari asupra naturii, posibilități nelimitate de creație, atât de depline încât s-ar putea să hotărâm un nou experiment existențial, un nou univers cu legi pe care noi le vom fi imprimat în "genele" ortoexistenței. Materia și-ar deschide noi cicluri datorită conștiinței subiecților vii, lumea materială ar trece prin momente de înaltă conștiință." (pag. 204)

Legile Universului Nostru sunt imprimate în "genele" existenței profunde ca parte a informației fenomenologice. Mult căutata unitate a forțelor fizice fundamentale poate fi "găsită" în informația fenomenologică⁴. Legile cunoscute ale Universului Nostru nu sunt decât forme structurate (trunchiate) ale

realizate, în principal, spre folosul misionarilor creștini. Acesta a fost motivul pentru care s-a pus mult zel în găsirea unor termeni corespondenți pentru o prea mare parte a conceptelor gândirii orientale.

⁴ Putem presupune că unitatea forțelor fundamentale nu este exprimabilă formal, sub forma unor legi structurale. Numai acceptarea unei cunoașteri în care neformalul poate juca un rol la fel de important ca și formalul va putea permite integrării spectaculoase.

informației fenomenologice. Aceste reprezentări simplificate ale unei imese complexități fenomenologice pot descrie cu o acuratețe acceptabilă unele aspecte ale lumii în care ființăm, dar nu mai mult.

Cunoașterea presupune mult peste ceea ce putem exprima prin legile formal-structurante ale Universului Nostru. Fenomenalitatea proceselor conștiente este cea mai evidentă probă pentru complexitatea cu care se va confrunta o cunoaștere integrală.

Introdușchiderea este cel puțin calea pe care se poate realiza o cunoaștere autentică și cel mult calea pe care omul poate acționa *întru* modificarea legilor Universului Nostru.

Informateria este conceptul propus pentru a sugera relația în care se află în profunzime materia cu informația⁵. Este foarte subtil evitată astfel o chestionabilă relația de cauzalitate între materie și informație⁶. În mod implicit este propusă o relație de sincronicitate între materie și informație, relație foarte "natural" în profunzime.

Cauzalitatea este un principiu ce guvernează Universul Nostru, dar nimic nu justifică extinderea ei necondiționată la toate palierele existenței profunde. Conceptul de informaterie statuează procesul de degenerare a cauzalității în sincronicitate ca pe un proces firesc în profunzime, departe de superficialitatea relațiilor cu care cotidian conștiința noastră s-a acomodat.

Informateria presupune materie plus organizare într-o unitate "primordial", într-un "loc" unde ideea de spațiu și cea de timp încă nu s-au conturat. Modelul, sugerat de experiențe cotidiene, al unui haos auto-organizat sau organizat de o entitate exterioară lui, este substituit de un fundament în care complexitatea și materialitatea sunt date "deodată" în afara timpului și spațiului. Poate că singura axă ce poate fi asociată "spațiului" în care informateria există este *axa complexității*.

Experimentul filosofic este calea fundamentală a filosofării (și titlul ultimului capitol din *Profunzimile lumii materiale*). "Laboratorul" în care filosoful experimentează este propria minte în care el experimentează filosofic. Experimentul filosofic este un experiment mental ce presupune în primul rând izolarea prin concentrare. Construcția filosofică poate fi gândită și ca un *fenomen* de "extracție" realizat pe calea introdușchiderii. Izolarea prin concentrare permite înlăturarea stimulilor prea puternici prin care Universul Nostru poate perturba o *intro-conexiune* pe calea introdușchiderii.

Filosofia va putea deveni realmente utilă atunci când va aduce în atenția comunității științifice informații fenomenologice extrase din realitatea profundă prin experimente filosofice. Poate a făcut-o deja în "momentele astrale" ale istoriei filosofiei. Urmează ca această cale să devină una curentă în practica filosofică.

Structural-fenomenologia este calea cunoașterii ce poate rezulta în spațiul conceptual anterior schițat. Cunoașterea structurală, epuizată prin evidențierea unor limite fundamentale, nu este abandonată, ea este completată cu o abordare fenomenologică. O cale pur fenomenologică se poate dovedi la fel de ineficientă.

Existanța este fenomenologică, dar în procesul cunoașterii ei omul nu-și poate ignora tendința și abilitatea de a dezvoltă sau construi structuri formale (sau forme structurate). Jocul formelor și structurilor a obturat în ultimele trei-patru secole, prin spectaculozitatea efectelor, o abilitate mai subtilă a omului: capacitatea de a accesa realitatea profundă pe calea introdușchiderii.

⁵ În ultimii ani ai deceniului 9 M. Drăgănescu a scris o scrisoare lui David Bohm în care expunea pe scurt viziunea sa bazată pe informația profundă. Din informațiile pe care le dețin, singurul "răspuns" a fost propunerea conceptului de informație activă într-o lucrare ulterioară.

⁶ Gândirea orientală evită capcane similare prin concepte precum *tao*.

Deschiderea către comunitate a stimulat comunicarea formală atât de mult că a devenit mai importantă comunicarea unor "imagini" trunchiate decât practicarea unei cunoașteri integrale. Nu putem ignora eficiența acestui mod de a concepe cunoașterea și acțiunea (în culturile occidentale a dezvoltat civilizația, el au fost cel care a permis trimiterea omului pe Lună). El trebuie acum **completat** cu căi fenomenologice.

Modelarea structural-fenomenologică este calea prin care se prezervă caracterul comunitar al cunoașterii și se câștigă sau recâștigă o dimensiune ignorată (sau inabil folosită). Drăgănescu utilizează încă ideea de *modelare* pentru că o cunoaștere integrală, în sensul strict al cuvântului, este una fenomenologică, ce se poate împlini numai la nivel individual și poate "iradia" în comunități (sau măcar în comuniuni) pe căi pe care nu suntem capabili deocamdată să le exersăm eficient și controlat.

Meta-matematici metaforice

Pe frontispiciul grădinii lui Hecademos Platon a înscris un avertisment prin care îndepărta pe oricine nu era versat în ale geometriei. Dar în academia platonice nu se practica geometria, iar Platon nu s-a considerat niciodată geometru. Care era atunci rolul geometriei în Academie? O posibilă explicație este oferită de lectura dialogului *Timaios*, în care Platon folosește limbajul geometriei pentru a da o imagine coerentă a ceea ce credea el despre organizarea existenței.

Geometria pentru Platon era instrumentul prin care putea oferi *imaginea ordinii perfecte* a existenței. *Spontaneitatea sugestivă* a imaginii se îmbina cu ordinea *abstractă* a unei perfecțiuni *absolute*. Geometria se instituie astfel la Platon într-un instrument de expresie filosofică.

Platon utilizează geometria ca pe o *meta-matematică metaforică* în care spiritualitatea (meta) coexistă cu imaginarul (metaforic) și rațiunea (matematică). Nimeni nu a investigat vreodată lucrările platonice din punctul de vedere al rigorii matematice. Geometria lui a fost percepută întotdeauna ca un vehicul pentru gândul filosofic. Rigoarea internă a discursului său geometric a pălit în fața expresivității exterioare pe care o oferea discursului filosofic.

Un insolit amestec de cuprindere, sugestie și rigoare este ceea ce caută filosoful în limbajul pe care-l adoptă pentru a împărtăși comunității experiențele sale filosofice.

Pentru M. Drăgănescu, o teorie formală care poate accepta și obiecte neformale în "corpul" ei se instituie într-o **formă neformală** capabilă să poarte gândul filosofic de origine structural-fenomenologică. Teoria categoriilor se califică la sfârșitul secolului XX, precum geometria în urmă cu mai bine de două milenii, pentru a accepta și opera cu obiecte neformale. În [Drăgănescu 2000] este introdus conceptual formal-nefomal de *categorie fenomenologică* după cum urmează:

"Because in the definition of a category it is not required that its objects should be sets with elements, that is usual mathematical objects, a category with its objects being phenomenological senses is called phenomenological category."

Construcția, în curs, ce pornește de la definirea categoriilor fenomenologice permite abordarea manifestărilor dinamice ale realității fenomenologice cu ajutorul *topologiilor fenomenologice*. Dezvoltările realizate de M. Drăgănescu sunt teorii de tip cadru, în care detaliile tehnice sunt secundare sau sunt lăsate deoparte.

Orice teorie formală poate fi dezvoltată pe două direcții. Una *intensivă* și alta *extensivă*. În primul caz se evidențiază propozițiile de detaliu și se demonstrează teoreme pentru cazuri din ce în ce mai speciale. În cel de al doilea caz se extinde sfera de cuprindere a teoriei astfel încâ să poată fi aplicată în spații ce înainte nu-i erau accesibile.

Pentru sprijinirea unei științe integrative M. Drăgănescu a inițiat dezvoltarea extensivă a teoriei categoriilor. Posibilitatea de a avea un instrument capabil să opereze în egală măsură cu forme și ne-forme este esențială pentru modelarea structural-fenomenologică.

Conceptul de *categorie fenomenologică* poate oripila un matematician purist, educat în tradiția formelor ce se dezvoltă și justifică strict formal. Dar *categoria fenomenologică* poate face fericit pe cel ce caută o punte peste prăpastia ce desparte lumea *formelor formale* de lumea *formelor neformale*, a formelor ce există fără a respecta nici o regulă formală. Și puțini sunt cei care știu că lumea formelor formale este "exponential" mai restrânsă decât cea a formelor neformale.

Putem concepe teorii în care formalul și neformalul să coexiste? Cred că da, măcar și pentru faptul că într-o formă simplisimă acest fapt se și petrece. Într-adevăr, teoria computației se bazează pe o formă neformală: teza Church-Turing. În acest caz teza Church-Turing fundamentează numai, fără a fi integrată în dezvoltarea teoriei computației. Dar ce ne oprește să imaginăm teorii în care mai multe teze formal-neformale (nu axiome!) să fie cuprinse organic în corpul teoriei? Teoria categoriilor fenomenologice poate oferi contextual unei dezvoltări de acest tip.

O teorie a categoriilor structural-fenomenologice poate deveni o meta-matematică metaforică, utilă în procesul integrativ prin care cunoașterea se pare că va trebui să treacă.

Formal-structuralismul nu va ceda cu ușurință. El nu reprezintă numai un instrument ce și-a probat din plin eficiența în ultimele câteva secole de dezvoltare rațională a științei structurale, dar el reprezintă și o matrice mentală exersată cu succes în cultura occidentală de mai bine de două milenii. Identificarea formei cu esența reprezintă moștenirea platonice greu de clintit din poziția în care a fost fixată și de cei ce-l iubesc și de cei ce nu-l iubesc pe Platon.

Concluzii

Puțini sunt cei ce astăzi se mai îndoiesc de necesitatea unei științe sau cunoașteri integrale. Dar poate la fel de slab este consensul în privința modului în care această integrare se va produce.

Comentariile și sugestiile lui David Bohm provin din spațiul conceptual realizat în jurul mecanicii cuantice. Construcția lui Ken Wilber pornește din psihologie. Modelarea structural-fenomenologică promovată de Mihai Drăgănescu este fundamentată pornind de la sugestia oferite de știința și tehnologia informației. Există multe puncte de convergență între cele trei tendințe ce au apărut absolut independent. Unele diferențe fundamentale pot fi însă evidențiate.

David Bohm caută în profunzimile existenței o formă de *ordine* (ordinea implicată), presupunând, implicit, că în profunzime vom găsi ceva simplu. Mihai Drăgănescu vorbește de informația fenomenologică a cărei complexitate poate fi oricât de mare. Modelul-structural fenomenologic nu statuează ordinea în profunzime. *În profunzime, sensurile fenomenologice au cel puțin complexitatea pe care o fundamentează în universurile pe care le emană.*

Ken Wilber are în vedere o poziție activă a ființei umane în raport cu existența în totalitatea ei. Folosirea unor tehnici de meditație permite procesul de individuare (Jung) ascendentă (Wilber) a ființei umane. Omul poate deveni astfel mai bun. Mihai Drăgănescu merge mai departe: *omul poate face mai bună existența prin inițierea unor experimente existențiale.* Sensurie profunde sunt supuse unui continuu proces de devenire în care ființarea din anumite universuri poate avea un cuvânt de spus.

Există multe alte abordări integrative pe care în acest text nu le putem aborda. Față de toate acestea demersul lui M. Drăgănescu se deosebește fundamental prin promovarea activă a unei *unelte* teoretice: *modelarea structural-fenomenologică instrumentată de teoria categoriilor fenomenologice.*

Situându-se deasupra alternativei dualism-monism, M. Drăgănescu propune o unitate duală sincronă prin conceptul de *informaterie*. Departe de a fi un principiu abstract și absolut, informateria este și o metaforă

sugestivă care lasă profunzimilor libertatea de a fi oricât de complexe și nelimitat deschise către orice joc al devenirii.

Structural-fenomenologia emancipează ființa umană din starea de *spectator* al unei existențe pe care o percepe numai prin prisma trunchiantă a unei viziuni formal-structurale, în starea de *actor* principal pe inelul existenței.

Cunoașterea integrală activă este principala rațiune de a fi a unei ființe libere. Formal-structuralismul nu lasă mintea liberă nici măcar pentru înțelegerea fenomenului conștiinței, pe când structural-fenomenologia, dezvăluită nouă de Mihai Drăgănescu, va permite folosirea conștientă a minții întru binele, frumusețea și adevărul existenței.

Referințe

[Drăgănescu '79] Mihai Drăgănescu: *Profunzimile lumii materiale*, Ed. Politică, 1979; traducere în limba engleză: *The Depth of Existence*, <http://www.racai.ro/books/dae>

[Drăgănescu '83] Mihai Drăgănescu: "Spre o teorie generală a informației", preprint, București, ICI, mai 1983.

[Drăgănescu "'84] Mihai Drăgănescu: "Information, Heuristics, Creation" în I. Plauder (ed.): *Artificial Intelligence and Information Control Systems of Robots*, Elsevier Publishers B. V. (North - Holland), 1984, pp. 25-28.

[Drăgănescu '85] Mihai Drăgănescu: *Ortofizica*, Editura științifică și enciclopedică, 1985.

[Drăgănescu '90] Mihai Drăgănescu: *Informația materiei*, Editura Academiei Române, 1990.

[Drăgănescu '98] Mihai Drăgănescu: "Conștiința fundamentală a existenței", în *Academica*, ianuarie, 1998.

[Drăgănescu 2000] Mihai Drăgănescu: "Categories and Functors for the Structural Phenomenological Modeling", în *Proceedings of the Romanian Academy*, Series A (Mathematics, Physics, Technical Sciences, Informational Sciences), Vol. 1, nr. 2, <http://www.racai.ro/~dragam>

[Drăgănescu 2000a] Mihai Drăgănescu: "Autofunctors and their Meaning", în *Proceedings of the Romanian Academy*, Series A, Vol. 1, nr. 3, <http://www.racai.ro/~dragam>

[Drăgănescu '01] Mihai Drăgănescu: "Automorphisms in the Phenomenological Domains", în *Proceedings of the Romanian Academy*, Series A, Vol. 2, nr. 1, <http://www.racai.ro/~dragam>